

A HOLOKAUSZT OKTATÁSA ÉS A HOLOKAUSZTTAL KAPCSOLATOS TORZÍTÁS GÖRÖGORSZÁGBAN, MAGYARORSZÁGON, OLASZORSZÁGBAN ÉS PORTUGÁLIÁBAN¹

KUTATÁSI JELENTÉS ÖSSZEFOGLALÓ²

GIORGOS ANTONIOU, LYDIA MARIA VLASIDOU, ZSUZSANNA
LUDMÁN

¹ A DECONSTRUCT konzorcium szerzői joga

² Ezen összefoglaló az Antoníou, G., Vlasídou, L. M., Ludmán, Zs.: Report on Teaching the Holocaust and Holocaust Distortion in Greece, Hungary, Italy and Portugal alapján készült

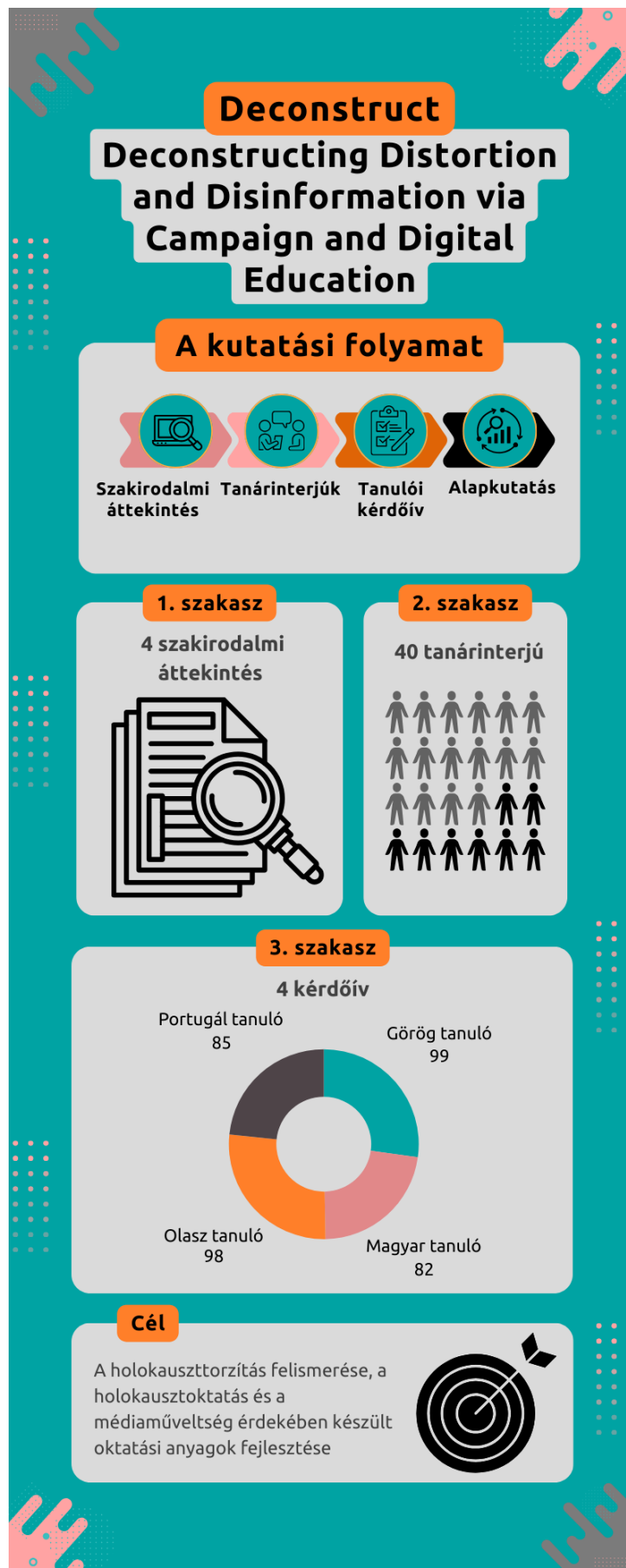

Bevezető

A DECONSTRUCT / Deconstructing Distortion and Disinformation via Campaign and Digital Education Partnership projekt keretében kutatást végeztünk, a holokausztoktatás és a holokauszttorzítás megnyilvánulásainak vizsgálatára a projekt négy partnerországában – Görögországban, Magyarországon, Olaszországban és Portugáliában. Az Európai Unió és a Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség (International Holocaust Remembrance Alliance, röviden: IHRA) által társfinanszírozott projekt célja, hogy kutatások, digitális források, oktatási programok és nyilvános események révén szálljon szembe az antiszemitizmussal és a történelem- illetve holokauszttorzítással.

A kutatási jelentés több kritikus aspektust is vizsgált, többek között a holokauszt emlékezetét alakító történelmi és kulturális kereteket is. Ezen, intézményi keretekre vonatkozó rész magába foglalja, hogy hogyan alakult az egyes országokban az emlékezetpolitika, illetve a holokausztoktatás. Emellett, a projekt keretében végzett 40 tanárinterjú során megismert pedagógusi nézőpont felbecsülhetetlen betekintést nyújt a holokausztoktatás gyakorlati valóságába, feltárva, hogy milyen kihívások merülnek fel az egyes kontextusokban, illetve milyen strukturális és ideológiai akadályokkal találkozhatnak a pedagógusok a munkájuk során. A négy ország 364 középiskolás tanulója körében végzett kérdőíves felmérés pedig rávilágít a fiatalabb generációk holokauszttal kapcsolatos ismereteire, nézeteire és általában a kritikai gondolkodással való kapcsolatukra.

Ezen összefoglaló a jelentés rövid kivonata, amely bemutatja a kutatás alapvető eredményeit és következtetéseit. Az elemzés feltárja, hogy a holokausztoktatás és a holokauszttorzítás megnyilvánulásai milyen komplex kihívásokat rejtenek a partnerországok oktatási és emlékezeti politikájában, valamint rámutat a jövőbeni fejlesztési irányokra. Ezek a megállapítások fontos alapot szolgáltatnak a történelmi emlékezetpolitika finomításához és az antiszemitizmus elleni küzdelem erősítéséhez.

A Holokauszt történelmi és intézményi keretei

Görögország, Magyarország, Olaszország és Portugália holokauszt-oktatási és -emlékezet politikája jelentős előrelépéseket és tartós kihívásokat egyaránt mutat. Ezekben az országokban az intézményi keretek alakították azt, hogy a holokauszt témaköre hogyan épül be a nemzeti tantervekbe, a hivatalos megemlékezésekbe és a közbeszédbe, ugyanakkor a történelmi emlékezet és a holokauszttorzítás körüli folyamatos feszültségekről is árulkodnak.

Mind a négy ország tagja a Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetségnek (IHRA), és lépéseket tettek a holokausztoktatás nemzeti narratívájukba való integrálása érdekében. Olaszország és Görögország különösen aktív szerepet játszott a holokausztoktatás előmozdításában: Olaszország 2000-ben külön törvényt hozott, amely kötelezővé teszi a holokauszt oktatását az iskolákban, Görögország pedig a holokauszttal kapcsolatos kezdeményezéseket beépítette különböző diplomáciai és oktatási képzési programokba. Portugália és Magyarország – a későbbi kötelezettségvállalás ellenére – szintén tett erőfeszítéseket a holokausztoktatás intézményesítésére. Portugáliában az IHRA-hoz való 2019-es csatlakozás óta nemzeti finanszírozású kezdeményezések támogatják a holokausztoktatással kapcsolatos kutatási projekteket, míg Magyarország 2004-ben létrehozta a Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékgyűjteményt (röviden: Holokauszt Emlékközpontot) Budapesten, és előírja a középiskolák számára, hogy megemlékezzenek a holokauszt emléknapjáról, minden év április 16-án.

Ezen erőfeszítések ellenére továbbra is jelentős akadályok állnak fenn. Görögországban a tanterv hiányosságai miatt a holokausztra csak korlátozottan és töredékesen hivatkoznak, és csak minimális tanítási időt szánnak a holokauszt tanítására. Olaszországban a regionális különbségek és az iskolai autonómia eltérései befolyásolják a holokausztoktatás hatékonyságát, és a felmérések szerint (lásd a jelentésben bővebben) a válaszadók közel fele úgy véli, hogy a tantárgyat nem tárgyalják megfelelően. Magyarországon a túlszabályozott tanterv és az időkorlátok miatt sok tanár nem tudja, hogyan és milyen mértékben tárgyalja a témát, míg Portugália csak nemrég kezdte el hangsúlyozni a holokauszt oktatását a történelem tantervében.

Az emlékezetpolitika és a közbeszéd tovább bonyolítja a holokausztra való emlékezést. Görögország történelmileg küzdött a holokauszt elismeréséért, és csak 2004-ben – más elismert népiértésekhez képest később – vezette be a holokauszt nemzeti emléknapját. A görögországi politikai retorika időnként fenntartotta a holokauszt torzítását, a görög keresztény szolidaritást domináns narratívának állítva be, miközben a helyi, nemzeti bűnrészességet lekicsinyelte. Magyarországon az emlékezetpolitika gyakran tükrözi a nemzeti felelősség elismerésétől való vonakodást, amit jól példáz a vitatott Szabadság téri emlékmű Budapesten, amely Magyarországot inkább áldozatként, mint a zsidóüldözés aktív résztvevőjeként ábrázolja. Hasonlóképpen, Olaszországban a régóta fennálló „jó olasz” kontra „rossz német” mítosz elfedte a zsidó deportálásokban való olasz bűnrészesség mértékét, és a közbeszéd gyakran inkább az ellenállást, mint az együttműködést hangsúlyozza. Portugália történelmi narratíváját, bár nagyrészt mentes a holokauszt nyílt tagadásától vagy torzításától, szelektív

DECONSTRUCT

emlékezet jellemzi, különösen a háborúban való semleges állam szerepét és a korlátozó menekültpolitikát illetően.

Az antiszemitizmus és a holokauszt torzítása mind a négy országban különböző formában továbbra is jelen van. A felmérések szerint (lásd a jelentésben bővebben) Görögországban az egyik legmagasabb az antiszemita nézetek aránya Európában, a holokauszt bagatellizálása és az összeesküvés-elméletek elterjedtek a közvéleményben. Magyarországon a kutatások szerint a lakosság több mint 40%-a táplál antiszemita nézeteket, miközben a politikai szereplők időnként lekicsinylik a holokausztban való magyar részvételt. Olaszországban a holokauszt torzításának növekedését tapasztalták, különösen a szélsőjobboldali és szélsőbaloldali retorikában, amit jól példáz a COVID-19 politikája és a náci rendszer törvényei közötti összehasonlítás és más, kortárs torzító tendenciák. Portugáliában, bár más európai nemzetekhez képest viszonylag alacsony az antiszemitizmus, és továbbra is előfordulnak a holokauszttagadás és -torzítás elszigetelt esetei, beleértve a közegészségügyi intézkedések és a náci üldöztetés közötti banalizáló összehasonlításokat.

Az e problémák leküzdésére tett erőfeszítések a négy nemzet között eltérőek. Görögország tanárképzési programokat hajtott végre olyan intézményekkel együttműködésben, mint a Yad Vashem, bár az ebben való részvétel továbbra is korlátozott. Olaszország nemzeti iránymutatásokat dolgozott ki, amelyek a holokausztoktatást az emberi jogok és a diszkrimináció tágabb témáihoz kapcsolják, de a holokausztoktatás egységesítése továbbra is kihívást jelent. Magyarország beépítette a holokausztoktatást a nemzeti kerettantervbe és a kimeneti vizsgakövetelményekbe, bár a történelmi narratívákba való politikai beavatkozás és az emlékezetpolitika továbbra is aggodalomra ad okot. Portugália, annak ellenére, hogy később indult el ezen az úton, figyelemre méltó előrelépést ért el olyan kezdeményezésekkel, mint a Memoshoá projekt, amely tanárképzéseket és oktatási forrásokat biztosít.

Összességében elmondható, hogy bár Görögország, Olaszország, Portugália és Magyarország jelentős lépéseket tett a holokausztoktatás intézményesítése terén, a torzítások fennmaradása és a tantervek végrehajtásával kapcsolatos kihívások azt jelzik, hogy további lépések szükségesek. Az átfogó, pontos és hatékony holokausztoktatás biztosítása tartós intézményi elkötelezettséget, a nyilvánosság szélesebb körű bevonását és olyan kortárs módszerek integrálását igényli, amelyek a történelmi tényekkel és az antiszemitizmus mai megnyilvánulásaival egyaránt foglalkoznak.

A tanárok nézőpontja

A projekt keretében a szakirodalmi áttekintés mellett 10-10 görög, magyar, olasz és portugál pedagógussal is interjút készítettünk, amiben a holokausztoktatásról általában, és a holokauszttorzítással kapcsolatos tapasztalataikról kérdeztük őket, az osztálytermekben és azokon kívül is. A különböző oktatási háttérrel, szakterületekkel, valamint a holokausztoktatásban eltérő szakértelemmel és tapasztalattal rendelkező tanárok megosztották élményeiket – többek között arról,

DECONSTRUCT

hogy hogyan találkoznak a diákjaik a holokauszt történetével és miként viszonyulnak hozzá, gyakran az egyes társadalmi narratívák, politikai diskurzusok és a médiában való megjelenés hatására.

A holokausztoktatás mind a négy országban egyaránt tükröz közös pedagógiai célokat és különböző oktatási megközelítéseket, amit a tanárok tapasztalatai, az intézményi kontextus és a téma összetettsége formál. Míg a tapasztalt tanárok gyakran integrálnak interdiszciplináris stratégiákat és tapasztalati tanulást, a kevésbé tapasztalt oktatók inkább a hagyományosabb módszerekre, például tankönyvekre és előadásokra támaszkodnak. Ezek a különböző megközelítések az intézményi támogatásokkal, a tanárképzési lehetőségekkel és a rendelkezésre álló erőforrások eltérő szintjeivel is összefüggésben állnak.

A holokauszt humanizálása és a történeti távolságtartás ellensúlyozása érdekében a tanárok gyakran alkalmaznak multimédiás eszközöket, többek között dokumentumfilmeket és első kézből származó beszámolókat, tanúvallomásokat. A pedagógusok irodalmat, filozófiát és etikai vitákat, diskurzusokat is beiktatnak, hogy elmélyítsék a diákok igazságossággal és erkölcsiséggel kapcsolatos ismereteit. ***A kreatív projektek, például kiállítások, színdarabok és a diákok által vezetett kezdeményezések az aktív elkötelezettséget és a témához való személyes kötődést segítik elő.*** Sok tanár a történelmi órákat a helyi történelem és az emlékhelyek, múzeumok és jelentős nevezetességek meglátogatásával egészíti ki, így a tanulók a holokausztot saját közösségükkel is kapcsolatba hozhatják. A holokauszt helyi tapasztalatokkal való összekapcsolásával a pedagógusok segítik a diákokat abban, hogy a holokauszt közvetlen hatását és relevanciáját lássák, ezáltal a történelem kézzelfoghatóbbá és átélhetőbbé válik.

A hagyományos osztálytermi oktatás mellett sok tanár projektalapú és tapasztalati tanulást alkalmaz a mélyebb felfedezés ösztönzésére. A diákok például kreatív feladatokat végezhetnek, például elmélkedéseket írhatnak, túlélők vallomásait elemezhetik, vagy rövid dokumentumfilmeket készíthetnek. Egyes pedagógusok színházi előadásokat vagy művészi kifejezőmódokat használnak arra, hogy a diákok aktív részvételükkel elsajátíthassák a holokauszt tanulságait. Ezek a módszerek gyakran elősegítik a tartós érzelmi kötődést, és segítenek megakadályozni, hogy a történelmi eseményeket távoli vagy személytelen eseményekként érzékeljék. Egyes tanárok emellett az emberi jogok tágabb értelemben vett kérdéseit is megvitatják, lehetővé téve a tanulók számára, hogy párhuzamot vonjanak a történelmi igazságtalanságok és a jelenkori társadalmi kihívások között.

Ezen erőfeszítések ellenére az oktatók számos kihívással szembesülnek, többek között az időhiánnyal, a nem megfelelő tantervi támogatással és a korlátozott intézményi támogatással. Egyes esetekben a holokausztoktatás egyetlen tanórára vagy megemlékezésre korlátozódik, ami korlátozza a téma érdemi feltárását. A tanárok gyakran úgy pótolják ezeket a hiányosságokat, hogy saját kiegészítő anyagokat készítenek, de ez további plusz erőfeszítéseket és forrásokat igényel a részükről. ***Néhány pedagógus arról számolt be, hogy nem rendelkezik hivatalos képzéssel a holokausztoktatás terén, ami bizonytalanságot eredményezhet azzal kapcsolatban, hogy hogyan közelítsék meg a témát a legjobban, különösen az olyan témák kezelése során, mint a holokauszt torzítása és az antiszemitizmus.***

Sokszor a kollégák ellenállása és a szélesebb körű társadalmi hatások, például a téma politikai érzékenysége és a szülők ellenérzései tovább nehezítik az átfogó holokausztoktatásra irányuló erőfeszítéseket. Néhány pedagógus szkepticizmussal találkozik a kollégák részéről, akik megkérdőjelezzik a széles körű holokausztoktatás szükségességét, vagy más történelmi témákhoz képest másodlagosnak tekintik azt. Emellett a politikai diskurzus és a globális események is alakíthatják a holokausztról alkotott képet, ami néha vonakodáshoz vezet a holokauszt összetettségének teljes körű kezelésétől. A történelmi hitelesség biztosítása és a túlzott leegyszerűsítés vagy torzítás elkerülése továbbra is jelentős aggodalomra ad okot az interjúban résztvevő oktatók beszámolóí alapján.

A tanárok szerint a diákok általában kíváncsisággal és empátiával reagálnak a holokauszt témájára, különösen akkor, ha az órák személyes elbeszéléseket és interaktív beszélgetéseket tartalmaznak. Sokan azonban a holokausztot távoli történelmi eseménynek tekintik. Néhány diák küzd a téves információkkal, vagy kezdetben közömbösnek mutatkozik, de a jól felépített, gondolatébresztő tevékenységek segítenek a kritikus gondolkodás elősegítésében. ***A tanárok egyhangúlag jelezték, hogy a vizuális eszközök, a túlélők tanúvallomásai és a kreatív történetmesélés különösen hatékonyak a diákok figyelmének lekötésében és az anyaghoz való érzelmi kötődés kialakításában.***

A tanulók reakciói ráadásul a holokausztoktatással kapcsolatos korábbi tapasztalataiktól függően változhatnak. Azok, akik még soha nem találkoztak a témával, kezdetben talán nyomasztónak találják az atrocitások mértékét, míg másoknak előítéleteik lehetnek, amelyekkel külön beszélgetéseken keresztül kell foglalkozniuk a tanároknak. Néhány pedagógus úgy találja, hogy a holokausztoktatás összekapcsolása a tágabb értelemben vett etikai és erkölcsi vitákkal – például az emberi jogok, az előítéletek és a megkülönböztetés témakörével – fokozza a diákok elkötelezettségét, mivel bizonyítja a téma folyamatos aktualitását.

A pedagógusok igyekeznek áthidalni ezeket a hiányosságokat azáltal, hogy kapcsolatot teremtenek a tágabb emberi jogi kérdésekkel és etikai dilemmákkal, biztosítva, hogy a holokausztoktatás továbbra is hatásos és releváns maradjon a diákok történelmi tudatának és erkölcsi perspektíváinak alakításában. Az általános cél olyan tanulási környezet megteremtése, amelyben a diákok nemcsak a történelmi tényeket értik meg, hanem a tolerancia, a kritikus gondolkodás és a társadalmi felelősségvállalás tanulságait is magukévá teszik. A jövőre nézve a nagyobb intézményi támogatás, a strukturált tanárképzési programok és a tantervek integrálása jelentősen javíthatná a holokausztoktatást, biztosítva, hogy a jövő generációi is tisztában legyenek a történelmi jelentőségével és erkölcsi következményeivel.

A holokauszt torzítása a különböző országokban különböző módon jelenik meg, amit a pedagógusok szakértelme, a társadalmi narratívák és a külső hatások, például a média és a politikai diskurzus befolyásolnak. A négy résztvevő ország tanárai megosztották tapasztalataikat és nézőpontjaikat a holokauszt torzításának azonosításával és kezelésével kapcsolatban, kiemelve a félretájékoztatás és a tagadás elleni küzdelem kihívásait és stratégiáit.

A tanárok azon képességét, hogy felismerjék és kezeljék a holokauszt torzításait, gyakran a képzésük szintje és a holokauszt oktatási programoknak való kitettségük alakítja.

Görögországban a tapasztalt pedagógusok a fogalom átfogó megértéséről tettek tanúbizonyságot, felismerve a torzítás olyan finom formáit, mint az összeesküvés-elméletek és a szelektív történelmi narratívák. Ezzel szemben a kevésbé formális képzéssel rendelkezők kezdetben nehezen definiálták a fogalmat, de a közös interjú gondolkodás és az osztálytermi tapasztalatok révén egyre világosabbá vált számukra. A portugál tanárok, akik közül sokan nem voltak tisztában a holokauszt torzításával, megjegyezték, hogy annak megnyilvánulásai gyakran finomak, mivel Portugáliában alacsony az antiszemitizmus szintje és nincs jelentős zsidó közösség. A magyar tanárok különböző fokú megértést mutattak, gyakran összekeverve a torzítást az antiszemitizmussal és a holokauszttagadással. Néhányan a torzítást a történelmi tények figyelmen kívül hagyásaként vagy manipulálásaként definiálták, kiemelve a kritikai kutatási készségek szükségességét. Az olasz tanárok vegyes tudatosságot mutattak, voltak, akik a fogalmi meghatározásokkal küszködtek.

A tanárok gyakran találkoztak holokauszttorzítással a diákokkal való diskurzusaik során, a tanórai feladatok keretében. Néhányan arról számoltak be, hogy a diákok megkérdőjelezték a történelmi beszámolók hitelességét, lekicsinyelték a holokausztot, vagy visszaéltek a náci szimbólumokkal anélkül, hogy megértették volna azok jelentőségét. Válaszul a pedagógusok ezeket az eseteket tanítójellegű pillanatokká alakították át, és a diákokat vitákba vagy gyakorlati tevékenységekbe vonták be, például a vandalizmus áldozatául esett iskolai ingatlanok újralfestésébe. Hangsúlyozták a nyugodt, bizonyítékokon alapuló viták fontosságát a konfrontatív viták helyett. A pedagógusok azt is megjegyezték, hogy a média félretájékoztatása és az aktuális politikai konfliktusok is hozzájárultak a diákok zavarához, torzításaihoz. A közösségi média által táplált szkepticizmus néhány diákot arra készítetett, hogy kétségbe vonja a történelmi fényképeket és az áldozatok számát, amire a tanárok hangsúlyozták a túlélők tanúvallomásainak, hiteles forrásoknak és a holokauszt emlékhelyeinek meglátogatását, hogy ellensúlyozzák ezeket a torzításokat. A tanárok emellett megjegyezték, hogy a diákok gyakran a családjukból, a saját mikroközösségeikből és a médiából szívták magukba a torz nézeteket. Elmondásuk alapján a közösségi média szerepe a félretájékoztatás terjesztésében jelentős aggodalomra ad okot.

Annak ellenére, hogy a pedagógusok erőfeszítéseket tesznek a holokauszt emlékének megőrzése és a holokauszt torzítása ellen, sokan érzelmi feszültséggel és korlátozott intézményi támogatással szembesültek. Néhányan arról számoltak be, hogy hazugságok terjesztésével vádolták őket, vagy a kollégák ellenállásába ütköztek. A tanárok hangsúlyozták, hogy a holokauszttorzítás hatékony kezeléséhez szabványosított forrásokra, szakmai fejlesztésre és intézményi támogatásra van szükség. Összességében támogatták, hogy a holokausztoktatásba integrálják a kritikai gondolkodást segítő gyakorlatokat, a túlélők tanúvallomásait és a megbízható forrásokat, hogy a diákok képesek legyenek megkülönböztetni a történelmi igazságot a félretájékoztatástól.

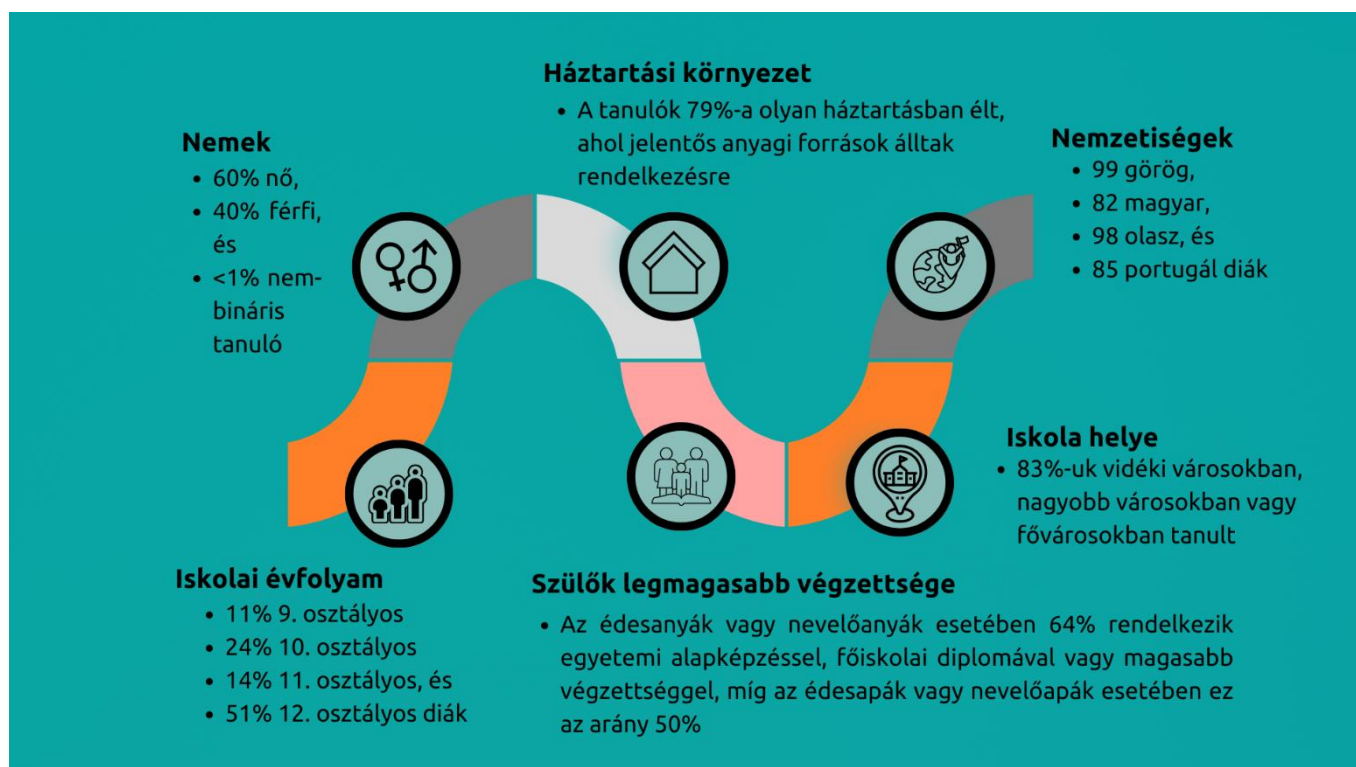

A tanulók nézőpontja

A szakirodalmi áttekintés, valamint a tanárinterjúk mellett a projekt keretében **egy kérdőíves felmérést is végeztünk, hogy feltárjuk a középiskolás diákok médiaműveltséggel, félretájékoztatással és holokausztoktatással kapcsolatos hiedelmeit, ismereteit és a kritikai gondolkodásukat.** A kérdőíveket a projektben önkéntesen közreműködő tanárok segítségével juttattuk el a középiskolai tanulókhoz. A diákok online, anonim módon töltötték ki a kérdőívet, amelyből összesen 364 elemezhető válasz érkezett (lásd a 2. ábrát).

A nemek szerinti megoszlás alapján a kérdőívben összességében a női válaszadók voltak többségben (60%), kivéve Magyarországot, ahol a férfi diákok aránya valamivel magasabb volt a női válaszadókhoz képest. A résztvevő diákok többsége jól szituált háztartásból érkezett, mivel 79%-uk a gazdasági helyzetet mutató pontszám alapján jó anyagi körülmények között élt. Ez jelentős hatással lehetett az információkhoz való hozzáférésükre, a kritikai gondolkodáshoz való hozzáállásukra, valamint a történelmi és társadalmi kérdésekről alkotott nézeteikre. Ez a kontextus kulcsfontosságú az eredmények értelmezésében, mivel önmagában is jelentős torzításokat okozhat.

2. ÁBRA A KÉRDŐÍVBEN RÉSZTVEVŐ TANULÓK PROFILJA, ÖSSZESEN

FORRÁS: DECONSTRUCT TANULÓI KÉRDŐÍV, 2024 (N = 364)

A kérdőív szerint a diákok kulturális sokszínűséggel, diszkriminációval és társadalmi kohézióval kapcsolatos attitűdjei vegyesek. A válaszadók mintegy fele úgy vélte, hogy az országuk kisebbségei gazdagítják annak kultúráját, 17%-uk határozottan, 33%-uk pedig valamennyire egyetértett ezzel az állítással. Ehhez képest 29%-uk semleges vagy bizonytalan maradt, míg 12%

DECONSTRUCT

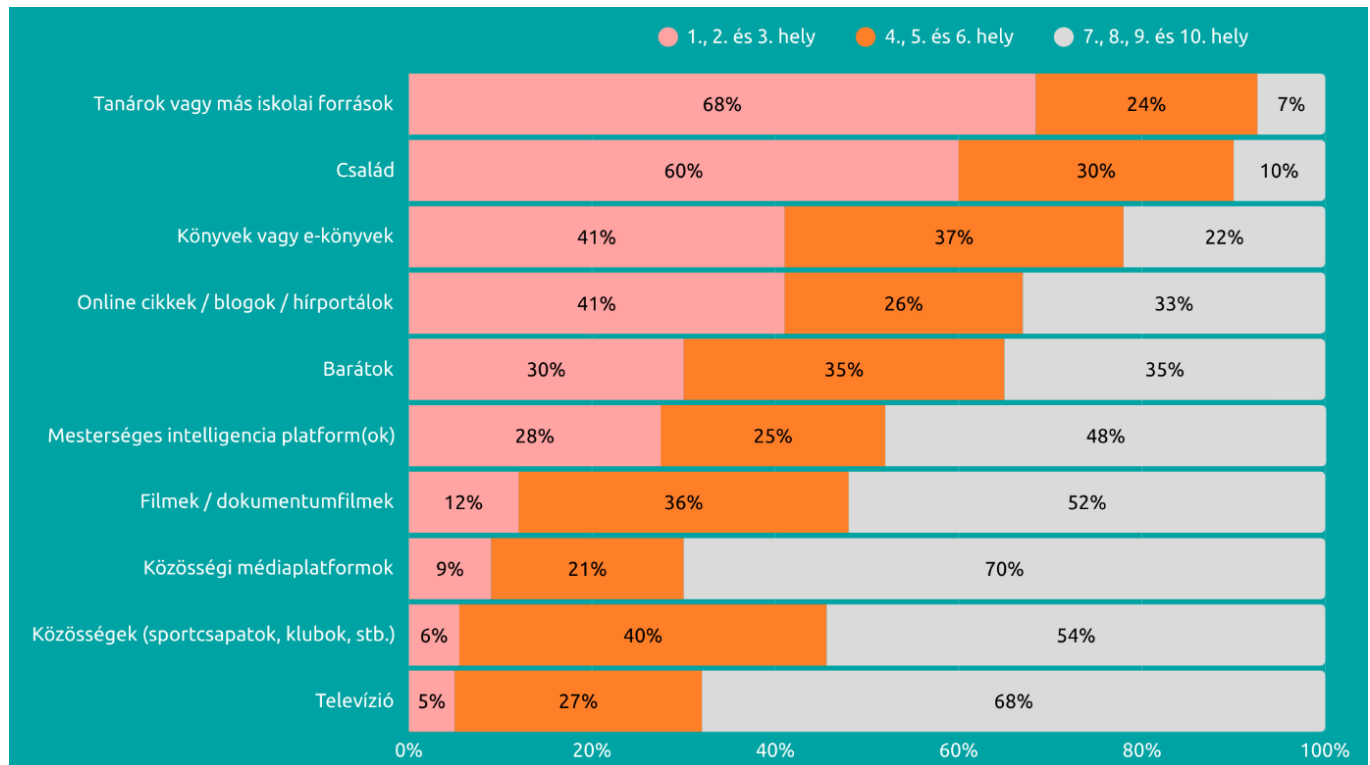
valamennyire, 10% pedig határozottan nem értett egyet ezzel az állítással, ami rávilágít a kulturális sokszínűséggel szembeni egyfajta bizonytalanságra vagy ellenállásra. Ugyanakkor a kisebbségekkel szembeni diszkriminációval kapcsolatos aggodalmak széles körben elterjedtek, mivel a válaszadók 39%-a valamennyire és 32%-a határozottan egyetértett azzal, hogy ez jelentős probléma az országokban. A diákok a kulturális homogenitással kapcsolatban is ellentétes véleményt fogalmaztak meg: 29%-uk valamennyire nem értett egyet azzal, hogy egy társadalom jobb, ha mindenki azonos kulturális háttérrel rendelkezik, míg további 25%-uk egyet is értett meg nem is. Érdekes módon 38%-uk határozottan nem értett egyet azzal az elképzeléssel, hogy elfogadható, ha a bérbeadók a többségi társadalomhoz tartozó bérlőket választanak a kisebbségi csoporthoz tartozókkal szemben, bár 21%-uk valamennyire egyetértett, és ugyanennyien (21%) semlegesek vagy bizonytalanok maradtak ebben a kérdésben.

Ami az információs forrásokat illeti, amelyekre a diákok támaszkodnak, információgyűjtés során, **az első három helyen az online cikkek, blogok vagy híroldalak (77%), a család (73%) és a közösségi médiaplatformok, például a Facebook, Instagram, YouTube és TikTok (65%) került**, míg a legkevésbé használt információforrásoknak az egyes közösségek, például sportcsapatok, klubok vagy hobbik (16%) és a televízió (21%) bizonyultak. Az egyes országok között is voltak különbségek. Görögországban a könyvek és e-könyvek, Portugáliában a mesterséges intelligencia platformok, például a ChatGPT, Olaszországban és Portugáliában pedig a barátok is az első három hely egyikén szerepeltek. Fontos megjegyezni, hogy az eredmények megerősítették: a diákok a mesterséges intelligencia platformokat viszonylag gyors ütemben kezdték el használni megjelenésük óta. Az információgyűjtés tekintetében azonban minden országban az online cikkek, blogok vagy híroldalak a legnépszerűbbek, kivéve a portugál diákok esetében, ahol a három legnépszerűbb információforrás a család, a mesterséges intelligencia platformok és a tanulók barátai voltak.

Bár a diákok gyakran támaszkodnak digitális információforrásokra, továbbra is a tanároknak és az iskolai tananyagoknak bíznak a leginkább, amikor a legmegbízhatóbb információforrásokról van szó (lásd a 3. ábrát). Ez azt mutatja, hogy a hagyományos iskolai környezet még mindig fontos, és a diákok bíznak a tanáraikban, hogy segítenek nekik a tanulásban és a megfelelő tájékozódásban. **Továbbá a televízió, a közösségi médiaplatformok és a közösségi terek bizonyultak a legkevésbé megbízható információforrásoknak mind a négy ország diákjai körében.** Magyarországon a televízió volt a legkevésbé preferált információforrás: az 1., 2. és 3. helyek egyikén sem jelölték, míg Görögországban mindössze 1%, Portugáliában pedig 4% választotta ezt a lehetőséget. A közösségi médiaplatformok esetében hasonló alacsony rangsorolás figyelhető meg: Görögországban 12%, Magyarországon 10%, Olaszországban 8%, és Portugáliában mindössze 7% jelölte meg az első három helyen. Ezek az általános minták arra utalnak, hogy a diákok minden országban jobban bíznak a hagyományos, családi és oktatási forrásokban, mint a digitális vagy közösségi platformokban. Ez tükrözheti a közösségi média pontosságával és megbízhatóságával szembeni szkepticizmus általánosabb tendenciáját is, míg a hagyományos módszereket továbbra is megbízhatóbbnak tartják ezek a diákok.

3. ÁBRA AZ EGYES INFORMÁCIÓFORRÁSOKBA VETETT BIZALOM RANGSORA, ÖSSZESEN (%-BAN)

FORRÁS: DECONSTRUCT TANULÓI KÉRDŐÍV, 2024 (N = 364)

Az adatokból az is kiderült, hogy a diákok a legtöbb országban gyakran ellenőrzik az interneten talált tartalmakat, hogy valóban megbizonyosodjanak arról, hogy igazak-e vagy sem.

Magyarországon a diákok 39%-a, Portugáliában 36%-a, Olaszországban 34%-a, és Görögországban pedig 26%-a teszi ezt gyakran. Görögországban azonban a diákok legnagyobb hányada (38%) csak alkalmanként, néha ellenőrzi az információkat. Az országok közül a magyar diákok jelezték a legnagyobb óvatosságot, sokan (28%) nyilatkoztak úgy, hogy mindig vagy szinte mindig ellenőrzik az interneten található információk érvényességét, vagy igazságtartalmát. Érdekes módon Portugáliában minden válaszadó azt állította, hogy nem hanyagolja el az online információk hitelességének ellenőrzését. A magyar diákok azon tendenciája, hogy következetesen ellenőrzik az információkat, a félretájékoztatással kapcsolatos nagyobb tudatosságra utalhat, míg a Görögországban megfigyelt alkalmi ellenőrzési szokások további vizsgálatot igényelnek a viselkedésüket befolyásoló tényezők feltárására. A görög diákok nyitott kérdésekre adott szöveges válaszainak elemzése azonban arra utal, hogy az alkalmi ellenőrzés oka lehet az időhiány, a motiváció hiánya vagy az a tendencia, hogy csak akkor vizsgálódnak, ha különösen szélsőséges tartalommal találkoznak az interneten.

Az információk ellenőrzésének leggyakoribb módja minden országban a több forrásból történő keresztellenőrzés (83 és 87% között).

A második legnépszerűbb módszer változó volt: a legtöbb országban a diákok inkább a szüleiket vagy családtagjaikat kérdezik meg, míg Magyarországon a második helyen a szerző hitelességének ellenőrzése áll (49%), a családtagok megkérdezése (47%) pedig csak a harmadik helyen szerepel. Az adatokból továbbá érdekes tendencia rajzolódott ki a kulturális különbségekkel kapcsolatban: a portugál és a görög diákok nagyobb valószínűséggel

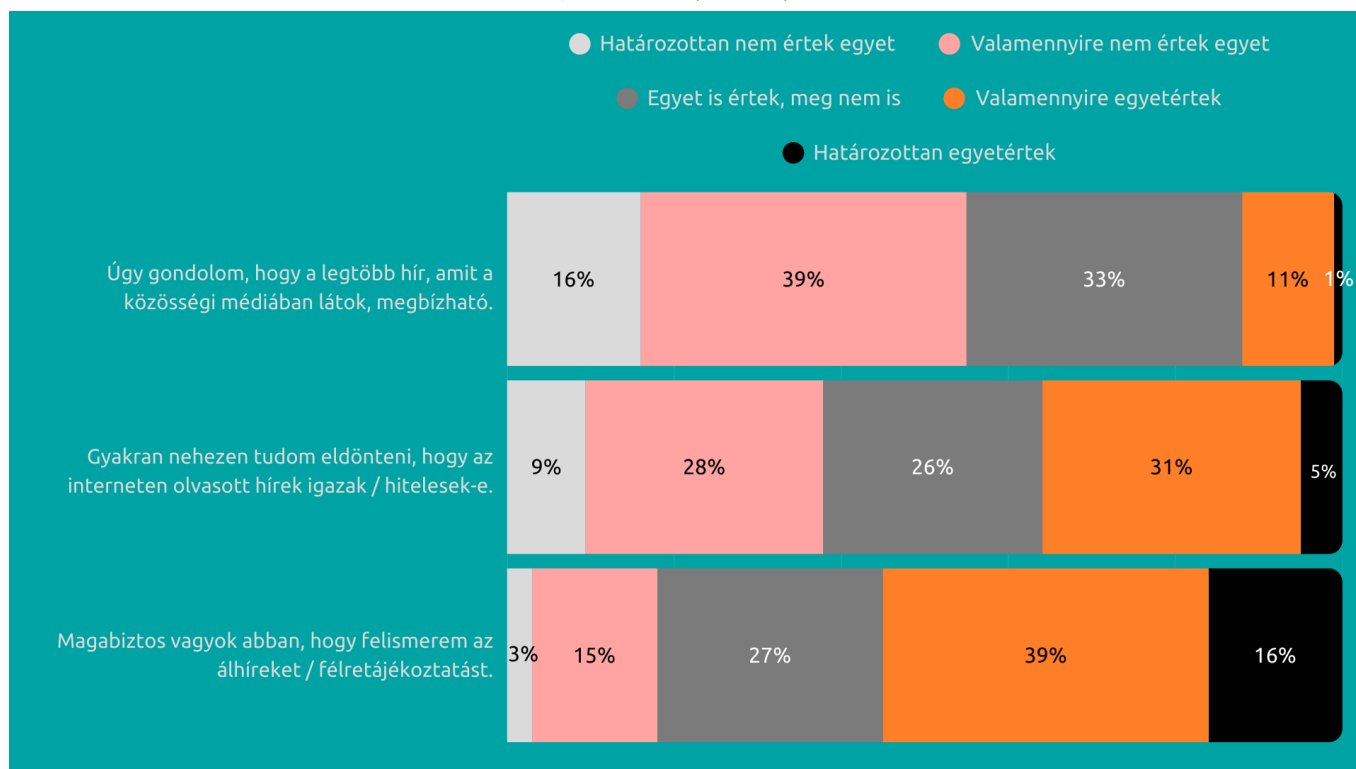
DECONSTRUCT

kérdezték meg szüleiket vagy családtagjaikat megerősítés és információellenőrzés céljából, mint társaik (67% és 74%), akik kevésbé hajlamosak a családra, mint elsődleges forrásra támaszkodni. Megállapítható továbbá, hogy a diákok a legkisebb mértékben jelezték, hogy tényellenőrző weboldalakat használnak, mindössze 10-17%-uk jelezte ennek a módszernek a használatát.

Ami a diákok online médiával és álhírekkel kapcsolatos megítélését illeti, a diákok körülbelül fele (55%) úgy vélte, hogy a közösségi médiában megjelenő hírek nagy része megbízhatatlan, 33% pedig bizonytalan maradt ezzel az állítással kapcsolatban (lásd a 4. ábrát). Bár a közösségi médiával, mint hírforrással kapcsolatos szkepticizmus minden országban általános volt, a bizalmatlanság mértéke eltérő volt. A portugál diákok voltak a legbizalmatlanabbak: 22%-uk határozottan, 41%-uk pedig valamennyire nem értett egyet azzal, hogy a közösségi média híreinek többsége megbízható. A magyar diákok szorosán követik őket 17%-os határozott és 41%-os valamekkora mértékű egyet nem értéssel, míg a görög és olasz diákok valamivel nyitottabbak voltak a közösségi médiában való bizalomra, bár a szkepticizmus még mindig dominált mindkét csoportban, 51%-os, illetve 47%-os teljes egyet nem értéssel. Ez az általános bizonytalanságérzet más területeken is megmutatkozott: ***a tanulók egy része jelezte, hogy gyakran nehezen tudja eldönteni, hogy egy online hírforrás igaz vagy hiteles-e (36%), és hogy nem bízik abban, hogy felismeri az álhíreket vagy félretájékoztatót (18%)***. Ezenfelül a diákok további 25%-a mindkét esetben bizonytalan maradt, ami szintén rávilágít a médiaműveltséggel kapcsolatos oktatás megerősítésének szükségességére.

4. ÁBRA EGYETÉRTÉS MÉRTÉKE AZ ONLINE MÉDIÁBAN MEGJELENŐ ÁLHÍREKKEL ÉS FÉLRETÁJÉKOZTATÁSSAL KAPCSOLATOS KÜLÖNBÖZŐ ÁLLÍTÁSOKKAL, ÖSSZESEN (%-BAN)

FORRÁS: DECONSTRUCT TANULÓI KÉRDŐÍV, 2024 (N = 362)

A diákok túlnyomó többsége (87–93%) jelezte, hogy már találkozott álhírekkel vagy torzított információkkal. Minden országban a közösségi médiaplatformok voltak a leggyakrabban említett források: Görögországban 70%, Olaszországban 82%, Portugáliában 84%, míg Magyarországon 92% jelezte ezt.

Az online cikkek, blogok vagy hírportálok következetesen a második helyen álltak, Görögországban 54%, Portugáliában 69%, Olaszországban 73% és Magyarországon 75% jelölte meg őket. A harmadik leggyakoribb forrásként minden országban a televíziót említették, kivéve Portugáliát, ahol a mesterséges intelligencia platformok (55%) vették át a helyét; a televízió pedig 51%-kal a negyedik helyre került. Érdekes módon a magyar diákok nagyobb valószínűséggel találkoztak téves információval a televízióban (74%), mint görög (41%), olasz (44%) és portugál (51%) társaik, míg **a könyvek vagy e-könyvek minden országban a legkevésbé említett források voltak (13-20%). Ezek az eredmények rávilágítanak a digitális média és a televízió dominanciájára, mint elsődleges forrásokra, ahol a diákok félretájékoztatással találkoznak.** Az adatok arra is utalnak, hogy a magyar diákok szinte minden platformon gyakrabban találkoztak torzításokkal, mint társaik. Ez a tendencia összefügghet az ország politikai környezetével, a média állapotával vagy a társadalmi környezetükben a félretájékoztatással szembeni fokozott érzékenységgel.

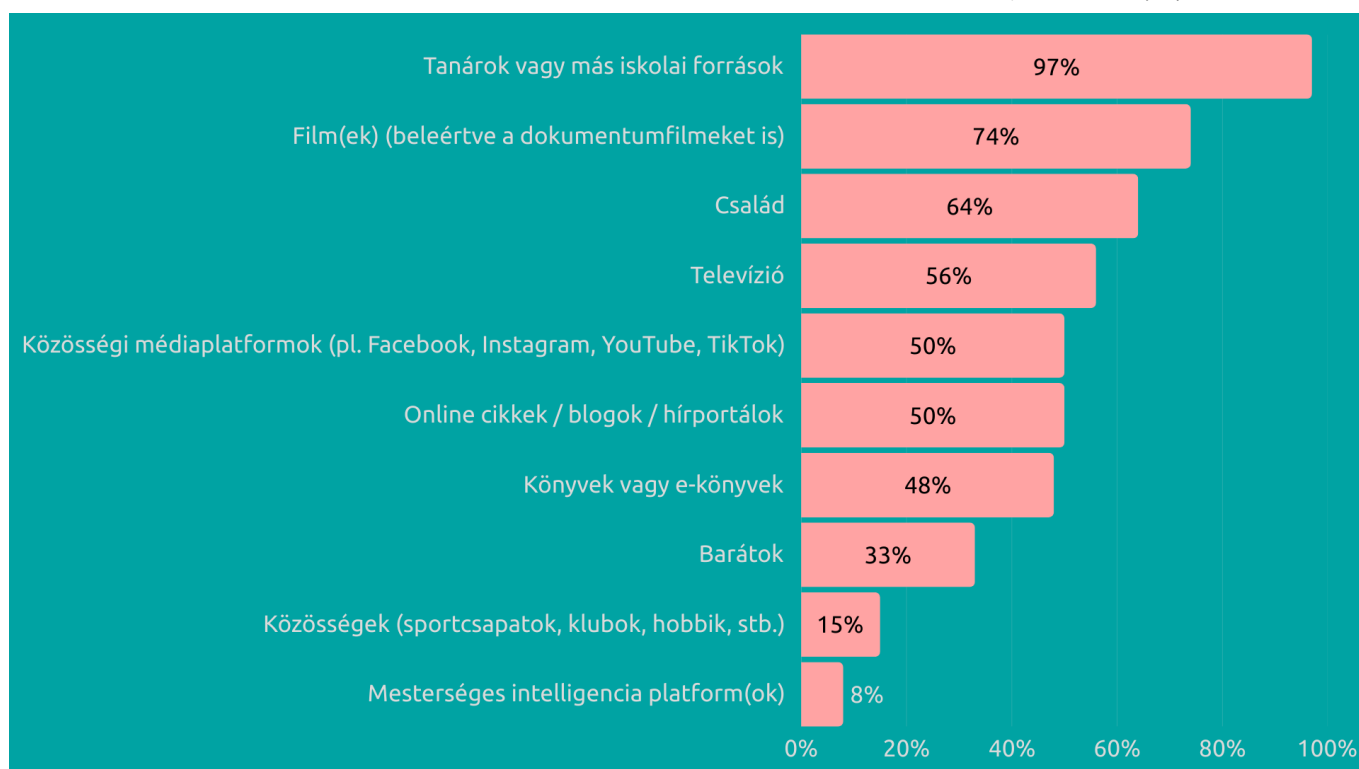
Az álhíreknek való kitettség mellett a diákok holokauszttal és a holokauszt torzításával kapcsolatos ismereteit és felfogását is vizsgáltuk. Mint az eredményekből kiderült, **szinte minden diák (99%) hallott már a holokauszt témájáról, és a többség (58%) úgy érezte, hogy alaposan vagy jól**

DECONSTRUCT

ismeri annak történetét. Amint az 5. ábra mutatja, **a diákok többsége az iskolából értesült a holokausztról, a tanárok és az iskolai források voltak a leggyakoribb információforrások (97%).** A filmek és dokumentumfilmek (74%) szintén széles körben megjelölt források voltak, amelyeket a családi beszélgetések (64%) követtek, ami különösen Görögországban volt erős. **Ezek az eredmények a formális vagy hagyományos oktatásra való erős támaszkodást mutatják, ami tükrözi a tanároknak a történelmi narratívák közvetítésében és a jelentős események tudatosításában játszott kritikus szerepét. Ugyanakkor az otthoni és családi beszélgetések is hozzájárulnak a diákok holokauszttal kapcsolatos felfogásának és megértésének alakításához.**

5. ÁBRA A HOLOKAUSZTTAL KAPCSOLATOS ISMERETEK FORRÁSAINAK MEGOSZLÁSA, ÖSSZESEN (%)

FORRÁS: DECONSTRUCT TANULÓI KÉRDŐÍV, 2024 (N = 349)³

A kérdőív azt is feltárta, hogy a diákok milyen tapasztalatokat szereztek az iskolai holokauszttoktatással kapcsolatban. **A válaszadók túlnyomó többsége (91%) részesült a témával kapcsolatos iskolai oktatásban, bár a tanítási módszerek országonként eltérőek voltak. A leggyakoribb módszerek összességében a témához kapcsolódó film megtekintése és megvitatása (73%) és a tanár előadása, prezentációja (67%) voltak,** míg a görög és olasz diákok nagyobb valószínűséggel vettek részt helyszínek, épületek és kiállítások meglátogatásában és tanórai beszélgetésekben és osztályvitákban is. Ezek a nemzeti különbségek a holokauszttoktatás többféle megközelítését sugallják, egyes országok több interaktív és vitaalapú módszert alkalmaznak, mint mások. Fontos azonban figyelembe venni a minta esetleges torzításait, mivel a kérdőív elsősorban a

³ Ez a kérdést csak azoknak a diákoknak jelent meg, akik jelezték, hogy rendelkeznek bizonyos fokú ismeretekkel a holokauszt történetével kapcsolatban.

DECONSTRUCT

magasabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező diákokat érte el, valamint azokat, akiket olyan tanárok tanítottak, akik már eleve motiváltak voltak a projektben való részvételre (lásd a 2. ábrát, valamint a kérdőívben részt vevő diákok profiljáról szóló korábbi részt).

Továbbá a diákok általában pozitívan vélekedtek arról, hogy tanáraik hogyan közelítették meg a holokausztoktatást, nagyon tisztelettudónak és alaposnak jellemezték őket. A legnagyobb elégedettséget az olasz diákok fejezték ki (83%), őket követték a magyar válaszadók (63%), míg a görög (56%) és a portugál (50%) diákok elégedettsége valamivel alacsonyabb, de még mindig főleg pozitív volt. **A holokausztoktatásuk fő üzeneteire vonatkozó nyílt válaszaikban sok diák a náci rendszerrel kapcsolatos történelmi ismeretekre hivatkozott, míg sokan mások az erkölcsi tanulságokat hangsúlyozták, mint például a múltbeli atrocitásokra való emlékezés, hogy megelőzzék azok megismétlődését.**

A kérdőív több fontos tendenciát feltárt a diákok holokausztról alkotott elképzeléseivel és a holokauszttal kapcsolatos torz narratívákkal kapcsolatban is. **Összességében a diákok nagy többsége (58% határozottan, 28% valamennyire) egyetértett azzal, hogy fontos a holokausztról tanulni és elismerni annak egyedülálló helyét a történelemben (32% határozottan és 39% valamennyire egyetértett),** elismerve annak szerepét a történelmi tudatosság előmozdításában és a jövőbeli atrocitások megelőzésében. A holokauszttagadás jogi következményeit illetően a diákok legnagyobb hányada (33%) bizonytalan maradt – egyet is értett, meg nem is –, ami arra utal, hogy a diákok vonakodnak vagy nem hajlandók támogatni a történelmi tények tagadásával szembeni jogi lépéseket. **Hasonlóképpen, amikor az országuknak a holokausztban való részvételéről és felelősségéről kérdezték őket, a görög, magyar és olasz diákok többsége elismerte országa szerepét (27% határozottan, 35% pedig valamennyire egyetértett).** Jelentős kisebbségük (24% összességében és 51% Portugáliában) azonban bizonytalan volt, vagy nem értett egyet⁴, ami arra utal, hogy a II. világháború történelméről szóló történelmi viták ismerete vagy a történelmi vitáknak való kitettségük hiányos lehet.

Ezzel szemben a diákok nagyrészt elutasították a holokausztot torzító narratívákat. A nagytöbbség (62% határozottan, 20% valamennyire) nem értett egyet azzal az állítással, hogy a zsidók részben felelősek azért, ami a holokauszt során történt velük. Hasonlóképpen, 46% határozottan és 27% valamennyire nem értett egyet azzal az elképzeléssel, hogy a holokauszt elsősorban háborús körülmények következménye volt, nem pedig egy szisztematikus népirtásé. **A vélemények azonban jobban megoszlottak azzal az narratívával kapcsolatban, hogy a holokauszt során meghalt zsidó áldozatok számát erősen eltúlozzák: 12% valamennyire, 21% pedig határozottan egyetértett ezzel az állítással.** Ez utóbbi szempont nemzeti különbségeket is feltárt, mivel a magyar diákok nagyobb arányban utasították el ezt a narratívát, míg az olasz diákok nagyobb arányban értettek egyet a többi ország diákjaihoz képest. Ezek az eredmények rávilágítanak arra is, hogy a félretájékoztatással

⁴ A portugál kérdőívben az ország II. világháborús felelősségére vonatkozó állítás eltért a többi változattól, és a következő formában szerepelt: „António de Oliveira Salazar mindent megtett azért, hogy zsidó életet mentsen a második világháború alatt.”

DECONSTRUCT

szemben folyamatosan szükség van az oktatásra, és foglalkozni kell ezekkel a tévhitekkel és történelmi torzításokkal.

Egy másik vitatott téma az volt, hogy a holokausztot túlhangsúlyozzák-e a történelemben, hogy háttérbe szorítsanak más népiertásokat és atrocitásokat. Míg a diákok többsége nem értett egyet (30% határozottan és 22% valamennyire), jelentős százalékuk semleges vagy bizonytalan maradt (24%), ami bizonytalanságot vagy ambivalenciát jelez ezzel az állítással kapcsolatban. **Hasonlóképpen, a diákok vegyes véleményt fogalmaztak meg arról, hogy helyénvaló-e a holokausztot összehasonlítani a kortárs közbeszéd vagy politika kérdéseivel: 31%-uk egyet is értett meg nem is, 34%-uk határozottan vagy valamennyire egyetértett, 36%-uk pedig határozottan vagy valamelyest nem értett egyet.** A magyar diákok inkább nem értettek egyet az ilyen típusú összehasonlításokkal, míg az olasz diákok inkább támogatták azokat. Ezek az eltérések arra utalnak, hogy a történelmi emlékezet és annak a jelenlegi emlékezeti diskurzusokban betöltött relevanciája tekintetében eltérőek a nemzeti nézőpontok.

Összefoglalva, az eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezett diákok határozottan ellenállnak a holokausztagadás és az áldozathibáztatás egyes narratíváinak, ugyanakkor bizonyos torzított információkkal kapcsolatban továbbra is fennáll némi polarizáció és bizonytalanság, például a zsidó áldozatok számának eltúlzása és a holokausztnak a közbeszéd vagy a politika aktuális kérdéseivel való összehasonlítása során. **Bár a diákok felismerik a félretájékoztatás jelenlétét és értékelik a holokauszttoktatás fontosságát, médiaműveltségük és a történelmi torzításokkal kapcsolatos tudatosságuk hiányos.** Ezek az eredmények rávilágítanak arra, hogy további oktatásra és vitákra van szükség a tévhitek kezelése, a kritikai gondolkodás fejlesztése, valamint a mindennapi életükben a torzított narratívák, álhírek és félretájékoztatás elleni küzdelem érdekében.

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are, however, those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Citizens, Equality, Rights and Values Programme (CERV). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.